Biurowiec huty w Szprotawie

Odzyskany i uratowany zabytek Bauhausu

AUTOR:
MACIEJ BORYNA

FOT. DAWNY BIUROWIEC HUTY W SZPROTAWIE OD STRONY POŁUDNIOWEJ PO ODBUDOWIE W 2025 ROKU.

Te budowle mają w sobie jakiś magnes. Przypadkowy przechodzień samoczynnie kieruje w ich stronę wzrok, chociaż nawet nie uświadamia sobie tego odruchu. A jeśli tak się dzieje, to znaczy, że architekt stworzył Bauhaus doskonały. Czyli taki, który oddziałuje na podświadomość – zgodnie z założeniami tego kierunku w architekturze.

Tym razem mowa o „biurowcu DZO" (Dolnośląskie Zakłady Odlewnicze), jak zwykli nazywać ten gmach mieszkańcy Szprotawy. W istocie to budowla, której wkrótce stuknie 100 lat, i która „pamięta" jeszcze niemieckie czasy miasta. Powstała w 1928 roku w celu pełnienia funkcji budynku dla administracji przyległej doń huty *(Wilhelmshütte)* o XIX-wiecznym rodowodzie. Jej powstanie było jednym z miejscowych symboli wychodzenia Niemiec z powojennego wielkiego kryzysu. Huta w Szprotawie była największym pracodawcą w mieście.

Projektantem trójkondygnacyjnego podpiwniczonego biurowca był utalentowany architekt miejski Adolf Wackwitz, związany z nurtami „nowoczesnego budownictwa celowego" oraz Bauhausu. Znany jest z takich dzieł, jak futurystyczna stacja uzdatniania wody przy ul. Młynarskiej, szpital przy ul. Henrykowskiej i najpewniej most przy ul. Krasińskiego w Szprotawie. Znane są jego poglądy na kierunki rozwoju architektury, czemu dał wyraz w swoistym manifeście. Były one zbieżne z zyskującymi wtedy na popularności *„modernes Zweckbau"* oraz Bauhaus.

FOT. CENTRALNA CZĘŚĆ ELEWACJI PÓŁNOCNEJ (2025).

FOT. KLATKA SCHODOWA Z BALUSTRADĄ, PARTER (ARCH.).

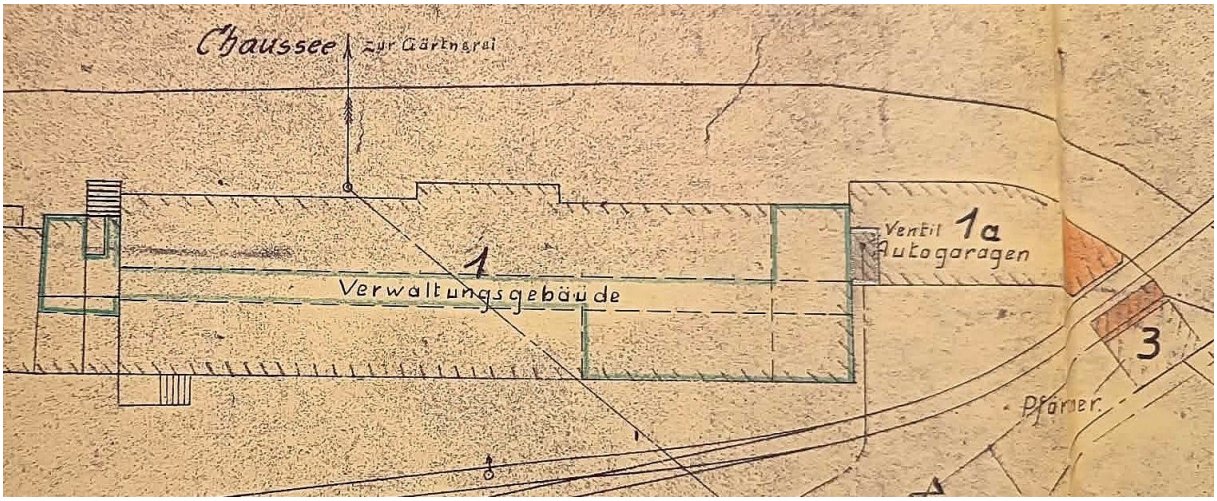

FOT. RZUT POZIOMY BUDYNKU BIUROWCA NA PLANIE Z 1939 ROKU. OBOK GARAŻE I PORTIERNIA.

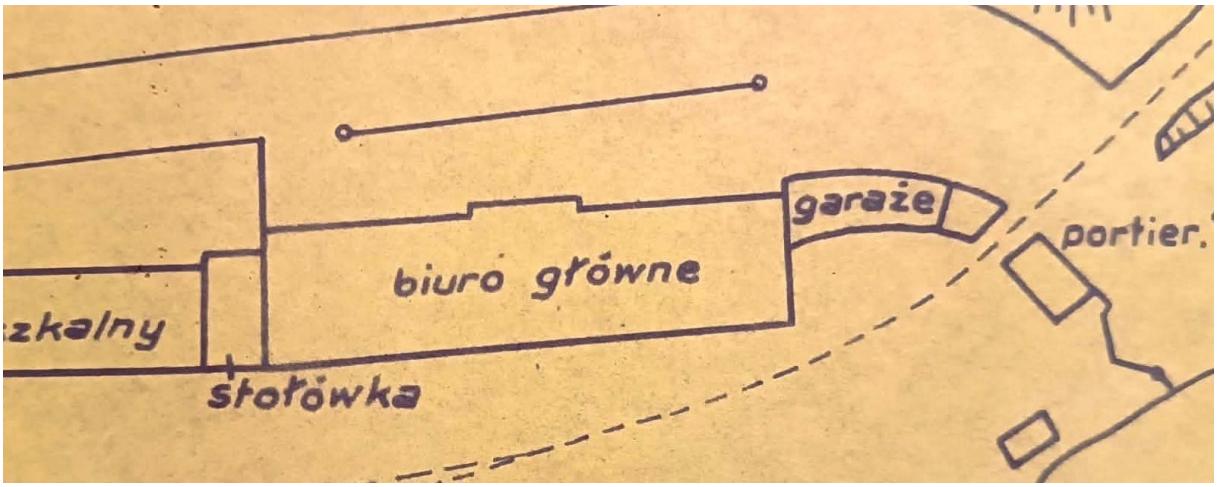

FOT. BIUROWIEC HUTY Z OBIEKTAMI PRZYLEGŁYMI NA PLANIE HUTY „ANNA" Z 1947 ROKU.

Projektowana budowla musiała przede wszystkim stać w przemyślanym miejscu i stapiać się z otaczającym krajobrazem. Tak samo ważna była relacja projektu do funkcji docelowej. Brak zbędnych zdobników, ale budowla nie mogła być brzydka. Preferowano powtarzalność motywów, możliwość stosowania prefabrykatów i seryjność determinujące krótszy czas wykonania oraz niższe koszty materiałów i budowy. Oczywiście podkreślanie podziałów i kontrastów, segmenty pionowe i poziome taśmy okienne. Prostota, schludność i elegancja w jednym. Dużo światła poprzez obszerne okna, wszak trzeba maksymalnie wykorzystać naturalne możliwości doświetlenia pomieszczeń biurowych. Podobnie doświetlono centralnie położoną klatkę schodową, a jej bryła przypomina wieże egipskich świątyń. Cytując za Wackwitzem: *„Piękno tych założeń leży w przejrzystej, jednoznacznej formie. Poszczególne elementy budowli i jej członki są uporządkowane, te same części ułożone w liniach, stwarzając pewne kontrasty wolne od jakiejkolwiek przypadkowości… Postępując tak i biorąc jak najbardziej mocno pod uwagę krajobraz oraz istniejące budowle, a także stosowane materiały budowlane i kolorystykę, kompleksy fabryczne nie będą więcej zakłócały obrazu miasta i natury, lecz będą je wzbogacać".*

Elewację oblicowano ciemną cegłą klinkierową, tradycyjnie z grą kontrastów i prostych motywów geometrycznych, zapobiegającą monotonii architektonicznej. Mamy nawet do czynienia z tzw. ekspresjonizmem ceglanym. W rezultacie powstał dostojny, estetyczny i budzący respekt gmach. Za odstępstwo moglibyśmy uznać jedynie mansardę, jednak dzięki taśmie okien mansardowych zmyślnie skomponowanej z resztą bryły budynku należy postrzegać to za udane połączenie starszej i nowoczesnej wtedy myśli architektonicznej. Zainteresowani niechaj wpatrują się w zewnętrzną architekturę biurowca i sami doświadczą, co ta budowla do nich przemawia.

Podpiwniczenie zarówno w czasach III Rzeszy jak i po II wojnie światowej pełniło w części funkcję schronu i magazynu obrony cywilnej, a pod gabinetem lekarskim zorganizowane było pomieszczenie sztabu. Według niepotwierdzonych informacji był to sztab dowodzenia o randze ponadzakładowej. Do biurowca przylegały garaże z solidnym stropem,

FOT. PRZYLEGŁY DO BIUROWCA DAWNY GABINET LEKARSKI (ARCH.).

a tuż przed budynkiem przebiegała bocznica kolejowa prowadząca do linii kolejowej Żagań-Głogów.

Od strony zachodniej do biurowca przylega budynek dawnego gabinetu lekarskiego. Dwa różne obiekty, ale oblicowane tym samym rodzajem cegły klinkierowej tworzą wrażenie ciągłości architektonicznej. Skromna, lecz jakże piękna kompozycja trzech równoległych otworów okiennych i ciekawie zaaranżowane wejście do gabinetu. Tu także mamy do czynienia z ekspresjonizmem ceglanym.

Oddzielnego komentarza wymaga przyległe otoczenie od strony szosy (ul. Sobieskiego). Całości kompozycji dopełnia mur oblicowany identyczną cegłą klinkierową, z charakterystycznym – półkolistym załamaniem. Segmenty muru wypełniono prostymi kompozycjami z luksferów. Mur łączył się z wykonaną w podobnej stylistyce portiernią, obecnie przebudowaną.

Ekspresjonizm ceglany to styl w architekturze, występujący głównie na terenach niemieckojęzycznych. Powtarzając za Aleksandrem Serafinem: *„Społeczne zaangażowanie części projektantów w okresie dwudziestolecia międzywojennego przyczyniło się do politycznego wydźwięku architektury… Użyta cegła stała się w ten sposób wyrazicielem idei społecznych, o ile wręcz nie politycznych, z którymi utożsamiali się awangardowi twórcy tamtych lat. Dekoracyjne motywy w elewacjach stały się zamiennikiem wobec klasycznego detalu, nadającego w przeszłości wzniosły charakter budynkom i utożsamianego z wcześniejszymi społecznymi systemami hierarchicznymi.*

FOT. PORTIERNIA „WILHELMSHÜTTE” W SZPROTAWIE W OKRESIE III RZESZY.

FOT. BIUROWIEC Z PRZYLEGŁYMI GARAŻAMI NIEDŁUGO PO LIKWIDACJI DZO (ARCH.).

FOT. ZDEWASTOWANY BIUROWIEC PO DZO W LISTOPADZIE 2020 ROKU.

FOT. DAWNY BIUROWIEC DZO PO POŻARZE W 2023 ROKU.

FOT. PRACE PRZY ODTWARZANIU BIUROWCA PO DZO W 2025 ROKU.

Po II wojnie światowej huta została ponownie uruchomiona w 1947 roku, a nasz biurowiec pełnił nadal swoją funkcję, aż do ogłoszenia upadłości zakładu w 1999 roku i w następstwie likwidacji. Potem, zmieniając właścicieli, pozostawał nieużytkowany i sukcesywnie popadał w ruinę. W 2019 roku Gmina Szprotawa ponownie stała się właścicielem tego obiektu oraz użytkownikiem wieczystym przyległych gruntów. Dzieła zniszczenia dokonał pożar w 2023 roku. Jednak staraniem władz Gminy w 2025 roku zabytkowa budowla została gruntownie odremontowana, ale już w kierunku funkcji mieszkaniowej. Zaprojektowano łącznie 40 mieszkań komunalnych i na połowę 2026 roku

zaplanowano ich przydział – informuje na miejskim profilu Facebook burmistrz Szprotawy Mirosław Gąsik.

Link do lokalizacji budynku:
https://maps.app.goo.gl/q9cNRzkw6Hki4Wwx6

Jak wyglądał zakład pod koniec lat 90. XX wieku, w tym hale produkcyjne oraz wnętrze biurowca, ukazuje unikatowy film w technologii VHS, opublikowany w serwisie YouTube pod adresem: https://www.youtube.com/watch?v=_oDwmfh0R4Q.

Ubolewać jedynie należy, że po formalnej likwidacji zakładu dopuszczono do unicestwienia zabytkowych stylizowanych XIX-wiecznych hal produkcyjnych. Do dziś nie oznakowano i nie uhonorowano miejsc pamięci męczeństwa, takich jak baraki jeńców wojennych z okresu II wojny światowej.

Przez rzetelność wspomnę jeszcze o niezwykłej historii opowiadanej przez zasłużonego pracownika DZO – pana Kazimierza Pecio w związku z tragicznym wydarzeniem w zakładzie podczas II wojny światowej. Otóż w hucie pracowali wtedy m.in. robotnicy przymusowi, w tym narodowości francuskiej. Jeden z nich, zdemaskowany członek ruchu oporu, był ścigany na terenie zakładu przez funkcjonariuszy Gestapo. Nie wiemy, czy przez nieszczęśliwy wypadek, czy w akcie samobójstwa, a może nawet zabójstwa Francuz skończył w kadzi z rozgrzanym żeliwem ponosząc śmierć na miejscu. Według relacji kadź ta wraz z zawartością została zakopana przed wejściem do biurowca po prawej stronie, a na powierzchni ustawiono pamiątkowy obelisk. Z nieznanych przyczyn ów pomnik został wiele lat temu usunięty.

AUTOR OPRACOWANIA:
MACIEJ BORYNA
BIURO TURYSTYKI I EDUKACJI REGIONALNEJ
SPROTAVIA TOURISTICA 2026

Wykorzystane materiały:

- Boryna M., *Sensacje Ziemi Szprotawskiej*, 2000.

- Sprottauer Tageblatt Nr 58, 9.3.1929.

- Kossert G., *Festschrift 750 Jahre Stadt Sprottau*, 2010.

- Serafin A., *Ekspresja ceglanych elewacji…*, [w:] Szkło i Ceramika Nr 3/2025.

- Szprotawa: Muzeum zidentyfikowało zabytek Bauhausu

https://samorzad.pap.pl/klub-samorzadowy/szprotawa/kategoria/aktualnosci/szprotawa-muzeum-zidentyfikowalo-zabytek-bauhausu, [dostęp 02.02.2026].

- 100-lecie mostu w Szprotawie

https://nbi.com.pl/wiadomosci/100-lecie-mostu-w-szprotawie/, [dostęp 02.02.2026].

- POŻAR BIUROWCA BYŁYCH DZO W SZPROTAWIE. NADAL ZAMIERZAMY WYREMONTOWAĆ BUDYNEK

https://szprotawa.pl/PL/3016/5992/POZAR_BIUROWCA_BYLYCH_DZO_W_SZPROTAWIE__NADAL_ZAMIERZAMY_WYREMONTOWAC_BUDYNEK/k/, [dostęp 02.02.2026].

- RUSZYŁY PRACE NA TERENIE DAWNEGO DZO! W tym miejscu powstaną nowe mieszkania komunalne!

https://szprotawa.pl/PL/drukuj/3016/7398/RUSZYLY_PRACE_NA_TERENIE_DAWNEGO_DZO__W_tym_miejscu_powstana_nowe_mieszkania_komunalne/wersja/, [dostęp 02.02.2026].

- Trzcionkowska M, *W Szprotawie zniknęła kolejna ruina. W byłym DZO powstało 40 mieszkań*, [w:] Gazeta Lubuska,

https://zagan.naszemiasto.pl/w-szprotawie-zniknela-kolejna-ruina-w-bylym-dzo-powstalo-40-mieszkan/ar/c1p2-28272105, [dostęp 02.02.2026].

- Wackwitz A., *Piękno nowoczesnych kompleksów fabrycznych*,

https://archive.org/details/adolf-wackwitz-aus-sprottau, [dostęp 02.02.2026].

- Boryna M., *Wybrane projekty architekta Adolfa Wackwitza w Szprotawie. Budowle Bauhausu w Szprotawie*,

https://archive.org/details/projekty-adolfa-wackwitza-w-szprotawie, [dostęp 02.02.2026].

- Boryna M, *Szprotawska opowieść wigilijna (Erich Knothe 1881-1945)*,

https://archive.org/details/boryna-m.-burmistrz-erich-knothe-sprottau, [dostęp 02.02.2026].

- Zbiory Muzeum Ziemi Szprotawskiej im. F.Matuszkiewicza.

Dziękuję Małgorzacie Borynie za pomoc w pozyskaniu informacji i materiałów.